

PODSVJESTICA – BANALNOST ILI DRSKI, NEDOKAZANI FANTOM?

Hrvoje Lorković

Sveučilište u Ulmu, Ulm

UDK 159.964

Primljeno: 26. 5. 1995.

Autor nalazi da Štulhofer, sugovornik u disputu o podsvijesti, karikira njegove pojmove, izjednačujući podsvijest s konfuzijom i podmećući mu Freudove predodžbe, kojih se autor izričito odrekao. To svršava u *fallacy of misplaced concreteness*. Primjeri koje je autor naveo ne mogu biti u isti čas senzacionalistički i banalni. Ovo drugo, međutim, jesu u onoj mjeri u kojoj su banalni i sami svakodnevni fenomeni (prastari primjer: ne vidjeti brv u oku svome). Na kolektivnoj razini to odgovara nacionalizmu. Egzistenciju ovoga ne treba tek znanstveno dokazivati; isto je tako besmisleno prikazivati ga kao strategiju neke posve racionalne igre.

Mr. Štulhofer (odsad Š) odlučio je prekinuti raspravu o podsvjesnim utjecajima u životu naroda jer je, navodno, već sve rečeno. U zadnjem svom prilogu on međutim kaže mnogo više nego što je dosad rečeno, karikira moja gledišta i tjera ih prema apsurd. Obilje ispravaka koje mi Š nameće odgađa moj završni akord, u kojemu sam želio označiti mjesto Š-L disputa u prostoru rasprava koje su već drugi o istom predmetu vodili.

U središtu Š-L rasprave od početka stoji pitanje egzistencije podsvijesti, njenih empirijskih manifestacija i metoda kojima se istražuje. Prema Š-u se čini da podsvijesti ima kad je dokaže Elster, ali kad je spominje L, ona može biti samo stanje u kojem ne znaš "gdje ti je glava a gdje rep". Pritom Š karikira podsvijest po uzoru na Freuda: identifikacija s Michaelom Jacksonom za Š-a je stanje u kojem Jacksonovi obožavatelji "dijele njegove traume iz djetinjstva i odgovarajuće seksualne fiksacije". Čemu to, nakon što sam se izričito ogradio od Freudovih mitova?

Iz naslova Š-ova zadnjeg priloga ("Fantom na stadionu") očito je da on uporno ostaje pri pojmu kolektivno podsvjesnoga kao nečeg što želi biti senzacionalno, pa stoga ispada skandalozno, barem kad se javi na stranicama znanstvena časopisa. Sva moja upozorenja da se svjesno i podsvjesno razlikuje i u neurofiziologiji, i da se politički relevantne fenomene bez truna sablazni (i bez pretpostavke "nevidljive ruke" koja djeluje iz svog spiritističkog oblaka) može gledati u tom svjetlu, Š otresa kao vodu iz krzna. U isti mah, moji su mu primjeri "banal-

dikcije", tj. banaliteti i kontradikcije, i to zato što smatra da se ne može biti emocionalno pristran a usto i objektivn u prosudbama. Zašto da to ne bude moguće nekome tko pazi da mu osjećaji ne vode pamet?

U mom se primjeru nije radilo o takvima, nego o navijačima. Oni argumentiraju stajališta koja bi zastupali i bez argumentiranja, uvjereni da postupaju racionalno. Nema tu ni fantoma ni senzacija. Zašto sam izabrao tako banalan primjer? Učinio sam to baš stoga što je svakodnevno, što pokazuje koliko je fenomen koji me zanima raširen. Ne nalazim se time u lošem društvu: Isus je već isticao pretjerivanje u ocjeni vlastitih i tuđih grešaka: "Trun u oku bližnjega vide, brv u svome ne vide". Ne vide, dakle nisu svjesni svojih mana – klasična ilustracija snage podsvijesti.

Š će prigovoriti da ono "ne vide" ne treba značiti da se radi o podsvijesti, tvrdit će možda da je "sljepilo" za vlastite pogreške racionalan potez u igri. Slažem se, takva mogućnost postoji. No onaj koji se pretvara da "ne vidi", odustat će od svoje strategije kad primijeti da su ga drugi "pročitali"; onaj koji zaista ne vidi, neće. Taj drugi slučaj je onaj "banalni", pa stoga nipošto nije točno da su takvi slučajevi u društvenoj stvarnosti "slabo spoznatljivi" (Š). Hoće li Š utvrditi da je isticanje truna u oku onih koji pripadaju susjednom narodu nešto posve neobično i teško spoznatljivo? Da nacionalisti rijetko pretjeruju u ocjeni vrlina vlastita naroda ili da to čine posve neprimjetno? Hoće li tvrditi da je to u njih tek vješta igra, "da se ne dosjete Vlasti"? Ta da je tako, ni sami ne bi vjerovali u ono što kažu (moglo bi se pomisliti da docenti hrvatskog Sveučilišta nemaju prilike upoznati se s nacionalistima. Ili s Vlastima). Hoće li Š tvrditi da nipošto nije sigurno pretjeruju li nacionalisti, pa da tome pitanju treba posvetiti obuhvatno znanstveno istraživanje? Ili da nacionalizam nije kolektivni nego isključivo individualni fenomen?

Zašto, zaista, Š ne vidi brv u oku angažirana građanina? Odgovor se nameće iz spomenuta primjera: kad je Isus govorio o trunu i brvi, nije postavljao teoriju funkcionalnosti podsvjesnih uveličavanja niti ju je pokušavao dokazati. On je korio svoj narod zbog *mane* nespoznata pretjerivanja, isticao je negativni *moralni* predznak te pojave; "ne vidjeti" brv u vlastitu oku bilo je za njega nemoralno. Naslućujem da Š odbacuje podsvijest iz sličnih razloga: ona nije u skladu s racionalnim ocjenama sebe i drugih. Podsvijest nije istinita, pa je stoga nemoralna. Od nemoralna nikome ne može biti koristi. Takvo se gledište izražava poznatom uzrečicom: "Ono što ne smije postojati, ne postoji", razumije se, za onoga koji se zavarava. Korolarij takva rezoniranja jest: onaj koji tvrdi da postoje podsvjesni procesi, mračnjak je. Odatle do ocjene mojih eseja o komunizmu kao "etnopsihološke idealizacije komesarskog uma" (Š), manje je od jednog koraka.

Ako u Š-ovim ocjenama ima i malo moralna motiva, trebao bi biti osjetljiv prema implikacijama teorija koje u svakoj političkoj gesti vide racionalan potez u smislu svjesno smišljena koraka. Da je tako, sve zlo ovoga svijeta bilo bi smišljeno djelo zlih ljudi. Za moj moralni osjećaj takva je ocjena pretjerana, okrutna. Više me uvjerava "Oprosti im, Oče, ne znaju što čine", ne zato što bih uvijek u svemu davao prednost opraštanju, nego zato što u spomenutim riječima vidim neza-

bilaznu hipotezu koju, kao ljudi, ne možemo odbaciti ni onda kada bismo imali jakih razloga da to učinimo, a pogotovo kad takvih razloga nemamo.

Jer, na koncu konca, takva je hipoteza *ekonomičnija* od hipoteze svjesne racionalne igre, pa stoga i bolje usklađena s Occamovim zahtjevima. Upravo je empirija ona koja pokazuje da je svijest neekonomična, pa se stoga prigušuje kad god nije nužno potrebna – PET to otkriva na vrlo vidljiv (i šarolik) način.

Ubikvitarnost podsvijesti, njena "globalnost" (Š) tako postaje pozicijom koju moram prihvatiti, pa ako sam dosljedan, primijeniti i na sebe. Svoje iluzije rado priznajem. Tako mi je prva pomisao, nakon što pošaljem prilog u DI, da će Š ovaj put shvatiti što mislim. Suvišno je i reći – uvijek se prevarim...

THE UNCONSCIOUS – BANALITY, OR DARING, BUT UNPROVEN PHANTOM?

Hrvoje Lorković

University of Ulm, Ulm

The author finds that his concepts were caricatured by his partner in the dispute on the unconscious, Štulhofer. The unconscious cannot be set equal to confusion, and a substitution of Freud's notions for those of the author ends in a "fallacy of misplaced concreteness". The examples proposed by the author before cannot at the same time be sensationalist and banal. Banal they are, in the measure of the banality of everyday phenomena (a hoary example: not seeing the beam in one's eye). At the collective level, this corresponds to nationalism. It is hardly necessary to prove its existence scientifically, and it is senseless to try to present it as a strategy in a thoroughly rational game.

DAS UNBEWUßTE – BANALITÄT, ODER EIN DREISTER, UNBEWIESENER PHANTOM?

Hrvoje Lorković

Universität Ulm, Ulm

Der Autor findet, daß seine Begriffe im Disput über das Unbewußte, von seinem Gesprächspartner, Štulhofer, karikiert werden. Das Unbewußte kann nicht mit Konfusion gleichgestellt werden, und eine "fallacy of misplaced concreteness" resultiert, wenn Begriffe des Autors durch jene von Freud ersetzt werden. Die vorhin dargestellten Beispiele des Autors können nicht zur selben Zeit als sensationalistisch und als banal bezeichnet werden. Sie sind jedoch banal, im Masse der Banalität von täglichen Phänomenen (ein uraltes Beispiel: die Unfähigkeit, den "Balken im eigenen Auge" zu sehen). Auf der kollektiven Ebene entspricht das dem Nationalismus. Die Existenz von diesem braucht nicht erst wissenschaftlich bewiesen zu werden, und es ist sinnlos, ihn als eine Strategie in einem durchaus rationalen Spiel darzustellen.